

УДК 7.011.26:2(438)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-45>

Руслана ШЕРЕТЮК

доктор історичних наук, професор, професор кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва імені Степана Шевчука, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028

ORCID: 0000-0002-6278-0132

Бібліографічний опис статті: Шеретюк, Р. (2025). Між сакральним і профанним: релігійна тематика вуличного мистецтва Польщі. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 351–357, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-45>

МІЖ САКРАЛЬНИМ І ПРОФАНИМ: РЕЛІГІЙНА ТЕМАТИКА ВУЛИЧНОГО МИСТЕЦТВА ПОЛЬЩІ¹

Мета статті полягає в дослідженні релігійної тематики вуличного мистецтва Польщі та художньо-образній візуалізації релігійної ідентичності його представників.

Методологія. У процесі збору, систематизації й опанування джерел дослідження було застосовано комплексний, структурний, індуктивний та синергетичний методи, які стали взаємодоповнювальними в реалізації авторського задуму. Заразом методологія розвідки спирається на візуальну експертизу низки творів вуличного мистецтва Польщі, аналітичний та мистецтвознавчий методи, а також системний підхід.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вона є однією з перших у вітчизняному мистецтвознавстві спроб окреслення релігійної проблематики вуличного мистецтва Польщі, вивчення його змістової наповненості та художнього інструментарію в осмисленні й інтерпретації актуальних проблем суспільства.

Висновки. Релігійна тематика творів вуличного мистецтва Польщі доволі різноманітна; вони містять зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих, ангелів, славетних діячів Церкви, сакральну символіку, видатні пам'ятки церковної архітектури й образотворчого мистецтва, близькі за формою та змістом до сакральних першовзорів. Їхні автори чітко ідентифікують себе з римо-католицьким віросповіданням і Римо-Католицькою Церквою. Ці композиції стріт-арту репрезентують не лише світогляд вузького кола райтерів, але й ширшого загалу – частини мешканців міст, які є їх «аудиторією». Однак у публічному просторі польських міст присутні й такі мурали, графіті, плакати на білбордах, яким притаманний виразний секулярний, антирелігійний або ж антиклерикальний зміст. У них піднімаються ледь не табуовані в польському суспільстві проблеми, такі, для прикладу, як прояви антисемітизму і ксенофобії, а також кризового стану Церкви. Контраверсійність релігійної проблематики вуличного мистецтва Польщі є свідченням плюралізму – однієї з провідних рис постмодерної культури.

Ключові слова: стріт-арт, сакральне мистецтво, папські графіті, консюмеризм, секуляризм, антиклерикалізм.

Ruslana SHERETIUK

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Stepan Shevchuk Department of Fine, Decorative and Applied Arts, Rivne State University of Humanities, 12 Stepana Bandery St, Rivne, Ukraine, 33028

ORCID: 0000-0002-6278-0132

To cite this article: Sheretiuk, R. (2025). Mizh sakralnym i profannym: relihiina tematyka vulychnoho mystetstva Polshchi [Between the sacred and the profane: religious themes of street art in Poland]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 351–357, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-45>

BETWEEN THE SACRED AND THE PROFANE: RELIGIOUS THEMES OF STREET ART IN POLAND

The purpose of the article is to explore the religious themes of street art in Poland and artistic-imaginative visualization of the religious identity of its representatives.

Methodology. In the process of collecting, systematizing and acquiring the research sources, complex, structural, inductive and synergistic methods were used, which became complementary in the realization of the author's idea. At

¹ Стаття підготовлена за сприяння Стипендіального фонду імені Королеви Ядвіги Ягеллонського університету.

the same time, the research methodology is based on visual expertise of a number of street art works in Poland, analytical and art history methods, as well as a systematic approach.

The scientific novelty of the article consists in the fact that it is one of the first attempts in domestic art history outlining the religious issues of street art in Poland, studying its content and artistic tools in understanding and interpreting current problems of society.

Conclusions. The religious themes of Polish street art are quite diverse; they contain images of Jesus Christ, the Virgin Mary, saints, angels, famous figures of the Church, sacred symbolism, outstanding monuments of church architecture and fine arts, which are close in form and content to sacred prototypes. Their authors clearly identify themselves with the Roman Catholic religion and the Roman Catholic Church. These street art compositions represent not only the worldview of a narrow circle of writers, but also the wider public – a part of citizens, who are their “audience”. However, in the public space of Polish cities there are also such murals, graffiti, posters on billboards, which have a distinctly secular, anti-religious, or anti-clerical content. Almost tabooed problems in Polish society are raised, such as, for example, manifestations of anti-Semitism and xenophobia, as well as the crisis situation of the Church. The controversy of religious issue in Polish street art is the evidence of pluralism, one of the leading features of postmodern culture.

Key words: street art, sacred art, papal graffiti, consumerism, secularism, anticlericalism.

Постановка проблеми. Публічний простір сучасного міста – це місце, де зустрічаються люди різного світогляду, професій, стилю життя. Тут відбувається зіткнення протилежних підходів, образів і слів. Тут кожен має право існувати зі своїми емоціями і своїм ставленням до життя. Це те місце, де проявляється їх екзистенція. З іншого боку, публічний простір «нашпигований» ідеологіями, носіями яких є вулиці, площі, сквери, об’єкти архітектури, пам’ятники, банери, плакати, афіші тощо. Водночас він насичений кольорами, фактурами, звуками і запахами. В його мозаїку органічно вписуються й вияви художніх рефлексій, зокрема стріт-арт.

За обмежений відтинок часу вуличне мистецтво пройшло стрімку еволюцію: від хаотичних розписів парканів і дивних графіті 1960-х рр. до грандіозних філософських муралів 2000-х рр., від символічності знаків, сутність яких інтерпретували лишень представники певних молодіжних субкультур, до візуалізації проблематики важливого суспільного значення, зрештою, від маргінального явища середини XX ст. – до феномену мистецтва початку XXI ст.

Вуличне мистецтво сьогодні є не лише засобом естетичної трансформації сучасного міста, але й специфічним інструментарієм звільнення суспільства від тих чи інших виявів дискримінації, несвободи або гноблення. Водночас воно є одним із виявів суспільної емансипації й водночас альтернативною формою публічних дебатів у міському просторі. Так, учасники польської стріт-арт групи «3 Fala» впевнені, що «створячи вуличне мистецтво, можна допомагати, підтримувати, вчити і служити іншим». Рисою, що характеризує творчість 3

Fala, є «заангажованість у суспільно-політичні справи і культурні трансформації, у підґрунті якої переконання, що вуличне мистецтво може надихнути людей на позитивні дії» (Niżyńska, 2011, с. 87).

Аналіз досліджень. Хоча у вітчизняній гуманітаристиці релігійна тематика вуличного мистецтва Польщі не отримала докладного висвітлення, в окремих публікаціях її репрезентантів прослідковується зацікавлення нею. Причому, досліджуючи феномен мурал-арту у світовому й українському вуличному мистецтві, Юлія Шеменьова вказує, що однією з популярних тем європейського стріт-арту є проблематика віросповідання і релігійної ідентичності, однак докладно не розглядає її (Шеменьова, 2021, с. 106). Польська історіографія в цьому контексті характеризується значним масивом напрацювань. Так, важливою для нашого дослідження стала книга Лукаша Біскупського, де осмислюється низка актуальних аспектів розвитку вуличного мистецтва у світі і Польщі зокрема (Biskupski, 2017). Значимою для нього стала стаття польської дослідниці Малгожати Славек-Чохри «Релігійна ідентичність у вуличному мистецтві», в якій осягається конфесійна приналежність авторів польських тематичних муралів і графіті, зокрема їх вік, соціальний статус, а також чинники художніх рефлексій (Sławek-Czochra, 2015). Дотичним до предметного поля пропонованої розвідки став науковий доробок Ельжбети Димної і Марціна Руткевича (Dymna, Rutkiewicz, 2012), Себастьяна Фронцкевича (Frąckiewicz, 2015), Малгожати Казьмерчак і Маріуша Вараса (Kaźmierczak, Waras, 2020). Відсутність в українській історіографії комплексного наукового дослідження релігійної

тематики вуличного мистецтва Польщі врешті спонукала авторку звернутися до нього.

Мета статті полягає в дослідженні релігійної тематики вуличного мистецтва Польщі та художньо-образній візуалізації релігійної ідентичності його представників.

Виклад основного матеріалу. Витоки вуличного мистецтва Польщі сягають кінця XVIII ст. Вважається, що перші малюнки, написи та символи на стінах, парканах чи інших поверхнях вулиць польських міст з'явилися у процесі трьох поділів Польщі (1772, 1793, 1795). Були вони актуальними й за часів Першої світової війни і формування незалежної Польщі (Друга Річ Посполита). У період Другої світової війни і німецької окупації Польщі вуличні графіті стали одним із виявів спротиву їй польського суспільства. У 1980-х рр. разом із розгортанням руху за звільнення Польщі від комуністичного режиму в публічному просторі її міст з'явилися численні вуличні графічні та живописні стінописи (Dzika grafika, 2017, с. 17). Саме це започаткувало стрімкий розвиток вуличного мистецтва у сучасній Польщі, що триває й нині.

Дослідник Лукаш Грешта вважає, що популярність стріт-арту в Польщі пов'язана передусім з процесами глобалізації, а також розвитком соціальних мереж. На початку 2000-х рр. вуличне мистецтво «помітили» її ЗМІ. Оскільки творам стріт-арту був властивий актуальний контент, саме тому вони набули ваги в очах соціуму. Це стало своєрідною перепусткою вуличного мистецтва у світ новітньої культури. Однак симптоматично, що тоді, в 2000-ні рр., на відміну від інших майданчиків світової стріт-арт сцени, польські райтери майже уникали у своїй творчості резонансних суспільно-політичних тем (Kaźmierczak, Waras, 2020, с. 177). Сьогодні ж вона вповні відображає рефлексії польських митців на злободенні проблеми сучасності.

До них, зокрема, належить й питання релігії, віри, Бога. Оскільки і Польща, і Україна є країнами, де переважна більшість населення є традиційно релігійною, саме тому неабиякий дослідницький інтерес викликає питання виявів їх релігійної ідентичності у вуличному мистецтві.

Релігійна тематика вуличного мистецтва Польщі доволі розмаїта. Вона містить зображення Трійці, Ісуса Христа, Богородиці,

святих, ангелів, видатних діячів Церкви, а також сакральну символіку, об'єкти церковної архітектури і твори духовного мистецтва (Sławek-Czochra, 2015, с. 87).

Так, у квітні 2005 р., через кілька днів після смерті Папи Римського Івана Павла II на вулицях багатьох міст Польщі з'явилися так звані папські графіті. Мотивацією до їх створення став намір вуличних художників вшанувати пам'ять Святого Отця, віддати йому честь і попрощатися. Зображення вуличних портретів Папи Івана Павла II у типово меморіальній стилістиці стало для їхніх авторів своєрідним катарсисом, виявом сердечної потреби висловити свої почуття з приводу його кончини. Глядацька реакція на них виявилася неочікуваною і вражаючою, оскільки під папськими графіті відразу з'явилися квіти і запалені свічки, біля них молилася віряни, занурені в жалобу і скорботу. Так виник унікальний духовний контакт і водночас своєрідний діалог між авторами вуличних графіті і пересічними містянами, що дав підстави Малгожаті Славек-Чохра висловити наступну думку: «Sacrum увійшло у сферу, типову для profanum» (Sławek-Czochra, 2015, с. 86). Подібною була реакція й мешканців Кракова на живописний мурал із зображенням Папи Івана Павла II, створений вуличним художником Impas 2010 р. (Dzieła graffiti, 2013, с. 28).

Під мостом на вулиці Миколая Коперніка у Кракові впродовж тривалого часу знаходилося графіті, що містило зображення Ісуса Христа з широко розкритими руками. У хмаринці, типовій для коміксів, знаходився напис «PRZYJDŹCIE DO MNIE WSZYSCY» («ПРИЙДІТЬ ДО МЕНЕ ВСІ»). Професійна майстерність автора цього графіті перетворила невеликий стінопис на непересічний модерний твір релігійного змісту.

Богородиця – один із найпоширеніших релігійних образів вуличного мистецтва Польщі. Прикладів марійного стріт-арту в Польщі є багато, що пояснюється шанобливим ставленням переважної більшості населення – католиків до Божої Матері як Королеви Польщі. Одним із них є невеликий шаблон зі зображенням Діви Марії і дитятка Ісуса на її руках, що знаходиться у Любліні поблизу Католицького Університету імені Івана Павла II. Показово, що він розміщений на стіні навпроти кав'ярні,

отже, його споглядальниками є її відвідувачі. Богородиця притискає дитячко Ісуса до грудей, придивляючись до гостей кав'ярні, наче схиляючи їх до роздумів (Sławek-Czochra, 2015, с. 88).

Ці та подібні їм вуличні зображення близькі за формою, форматом і змістом до сакральних першовзорів; вони виразно засвідчують приналежність їх авторів до римо-католицького віросповідання і Римо-Католицької Церкви. Зрештою, вони репрезентують не лише світогляд вузького кола вуличних художників, але й ширшого загалу – частини мешканців міст, які є їх «аудиторією». Однак ця тенденція сучасного вуличного мистецтва Польщі, а саме художня візуалізація релігійної ідентичності значної частки її населення, що базується на традиційних світоглядних цінностях, не є виключною і єдиною в публічному просторі країни.

Так, упродовж 1995–2011 рр. активним учасником стріт-арт дискусій був знаний у Польщі мистецький тандем Маріуша Лібеля та Кшиштофа Сідорека. Під назвою «Twożuwo» вони створювали плакати, білборди, анімаційні фільми й ілюстрації для преси. Лейтмотивом їхньої вуличної творчості стала критика консюмеризму – культу необмеженого споживання, притаманного сучасному суспільству, дієвим інструментом якого є різнобарвна рекламна пропаганда. З огляду на це, чільне місце у візуальному лексиконі «Twożuwo» посіли графічні елементи конструктивістського походження – геометричні фігури та чорно-біло-червона палітра. У контексті проблематики цього дослідження зауважимо, що митці «Twożuwo» у своїх творах безпосередньо не розробляли релігійну проблематику, вони використовували релігійні образи і символи як зрозумілі для широкого загалу меседжі. Наприклад, їхній мурал «Danger, religion is not a weapon» («Небезпека, релігія – це не зброя») містив стилізовані символи ісламу, християнства й іудаїзму. Стінопис «Maria Materia» («Марія Матерія»), створений «Twożuwo» 2005 р. у Плотську в межах фестивалю «Podwórko», в абстрактній графічній формі зображав Богородицю як святу епохи капіталізму. Образ Божої Матері у ньому інтерпретований як дизайн платіжної картки, власник якої, за словами авторів, «звільняється від відповідальності за власну долю і форму образу ним існування» (Sienkiewicz, 2022).

Поруч із вуличними муралами і графіті, що популяризують християнське віровчення, або задля розкриття актуальних проблем соціуму використовують релігійну символіку, зустрічаються й такі, що мають виразний секулярний, антирелігійний чи антиклерикальний зміст. Один із прикладів – зображення на білбордах, що з'явилися у листопаді 2012 р. у просторі кількох польських міст, зокрема Любліна, з чітким антирелігійним посилом: «Nie zabijam. Nie kradnę. Nie wierzę» («Не вбиваю. Не краду. Не вірю») або «Nie wierzysz w Boga? Nie jesteś sam» («Не віриш в Бога? Ти не один»). Ці твори, показово представлені в публічному просторі, засвідчили не лише наявність агностиків і атеїстів, а також секуляристів у польському соціумі, але й стали одним із виявів незгоди в ньому з всеприсутністю Церкви у Польщі, яка, згідно переконань їхніх авторів, у новітню добу перетворилася на релігійну державу (Sławek-Czochra, 2015, с. 92).

У 2007 р. у Вроцлаві, як реакція на дискусію про люстрацію у вищій школі, суть якої полягала в «очищенні» місцевих вузів від викладачів, котрі скомпрометували себе, в його громадському просторі з'явилася серія графіті місцевого райтера Павла Ковзана на прізвисько 2 SH (Дваеша) «Zabijcie wszystkich! Bóg rozpozna swoich» («Вбивайте всіх! Господь упізнає своїх») (Dymna, Rutkiewicz, 2012, с. 57). Це висловлювання приписується французькому цистеріанському абату Арнауду Амаури (також відомому як Арнольд Альмарик), очільнику армії хрестоносців, що 22 липня 1209 р. взяла приступом місто Безьє. Його населення частково складалося з катарів – послідовників однієї з середньовічних форм християнства, котрі протистояли офіційній Римо-Католицькій Церкві. Тож коли в Арнауда Амаури запитали солдатів, як вони під час штурму мають відрізнити істинних католиків від еретиків, то отримали відповідь «Вбивайте всіх! Бог упізнає своїх». Тоді у захопленому місті було вбито 20 тисяч людей, незалежно від віку і статі, а також релігійної приналежності.

Одним із чільних представників антиклерикалізму в сучасному польському стріт-арті є художник під псевдонімом Петер Фус, котрий розпочинав свою діяльність ще у 80-х рр. XX ст. з антикомуністичних написів. Сьогодні він працює в техніці шаблону, але також створює

скульптури й інсталяції. Його художні виставки «Achtung!» («Увага!») і «Jesus Christ King of Poland» («Ісус Христос Король Польщі») супроводжували скандали, що зрештою завершилися їх закриттям. На акціях польського вуличного мистецтва твори Петера Фуса займають одне з чільних місць (Frąckiewicz, 2015, с. 86).

Гірким, а іноді й уїдлигим коментарем Петера Фуса стосовно оточуючої дійсності стали його самочинні зображення на міських білбордах. Їх розміщення в публічному просторі польських міст стало виявом авторської позиції вуличного художника щодо засилля рекламних щитів і плакатів. За його словами, «Вони не питали мене про мою думку, коли вдиралися в публічний простір, де я живу, зі своєю рекламою... тому я не питав їх про їхню думку, вторгаючись на їхні реклами. Отже, ми квити» (Frąckiewicz, 2015, с. 98).

Перебуваючи в опозиції до багатобарвної і кричущої художньої мови рекламних плакатів, Петер Фус створює власні зображення для білбордів виключно в сірих кольорах. Таким є його твір «JP2 / B16», де він зобразив двох Римських Пап – Івана Павла II і Бенедикта XVI – в однакому вбранні і в таких самих вітальних позах з високо піднятими вгору руками. Одним з акцентів зображення став жирний хрест, що закреслював собою постать Івана Павла II. У такий спосіб цей твір стріт-арту задокументував початок нового етапу історії Римо-Католицької Церкви, пов'язаний зі зміною очільника Апостольського Престолу: після смерті Папи Івана Павла II його наступником став Папа Бенедикт XVI.

Ще одним контраверсійним, навіть провокаційним мистецьким твором Петера Фуса, що викликав широкий резонанс у польському суспільстві, став білборд «ŻYDZI WON Z KATOLICKIEGO KRAJU» («ЖИДИ ГЕТЬ З КАТОЛИЦЬКОЇ КРАЇНИ»). Готуючись до художньої виставки «Jesus Christ King of Poland», митець наштотхнувся на католицькому інтернет-форумі на «Список Жидів», створений польськими народовцями. У ньому було більше двох тисяч прізвищ «ворогів Польщі». Петер Фус вибрав з нього 52 особи й розмістив їхні портрети на білборді з написом: «ЖИДИ ГЕТЬ З КАТОЛИЦЬКОЇ КРАЇНИ». Це була цитата одного зі слухачів польського Радіо Марія (Frąckiewicz, 2015, с. 101). Тобто, мистецька

провокація Петера Фуса полягала не в тому, що він висловив власну точку зору, несумісну з думкою широкого загалу. Її суттю було те, що митець виніс на авансцену публічного життя Польщі ледь не табуйоване питання – те, що немало пересічних поляків неоднозначно ставляться до євреїв, але приховують це. Отаким чином він оголив проблему настроїв і проявів антисемітизму і ксенофобії, існуючих у польському суспільстві.

Новітня художня критика релігії і Церкви знайшла місце і в інсталяціях Петера Фуса. Зокрема, хрест як фундаментальний символ християнства набув у його творчості радикальних інтерпретацій. Один із них самочинно був встановлений автором на околиці Гданська. Він мав 6 метрів висоти, стояв на пагорбі, тому добре проглядався з різних боків. Своєрідністю цієї інсталяції Петера Фуса було те, що вся поверхня хреста була вкрита цвяхами, причому так, що їх гострі кінці виявилися назовні. Оскільки його «хрест-їжак» викликав негативну реакцію у містян, він простояв тільки один день (Frąckiewicz, 2015, с. 102).

Інший «Хрест» Петера Фуса став частиною збірної художньої виставки у польському Щецині. Він був виконаний з прозорих (прозорих) модулів. У кожному з них знаходився спеціальний ґрунт, наповнений хробаками, що рухалися. Зрозуміло, що цей твір Петера Фуса справляв суперечливе враження у її відвідувачів. Ця художня провокація автора постулювала ідею обтяження Церкви багатьма проблемами, що не тільки не вирішуються, а й продовжують накопичуватися і, як ті хробаки, підточують не лише Церкву, але й її паству: їхня віра занепадає, або й зникає, коли вони стають свідками безчинств з боку служителів культу. Показово, що аби запобігти ймовірному скандалу, куратори виставки розмістили інсталяцію Петера Фуса в окремому приміщенні. На вході до нього було вивішено анотацію з інформацією, що вказана праця може ображати релігійні почуття відвідувачів, і якщо вони хочуть увійти до зали, то роблять це на власну відповідальність (Frąckiewicz, 2015, с. 103).

Висновки. Вуличне мистецтво початку ХХІ ст. є публічною платформою художньої репрезентації значимих ідей, потужним і дієвим інструментом актуалізації через візуальне висловлювання злободенних проблем

суспільства – соціальних, філософсько-світоглядних, екзистенційних. Провідні тренди розвитку світового вуличного мистецтва простежуються й на прикладі сучасного стріт-арту Польщі, оскільки він намагається охопити своєю увагою різноманітні вияви новітніх соціальних явищ і процесів у країні. Одним зі свідчень його тематичної наповненості, синхронності розвитку з буттям суспільства є наявність релігійної проблематики.

Релігійні сюжети творів польського стріт-арту доволі різноманітні: вони містять зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих, ангелів, славетних діячів Церкви, сакральну символіку, видатні пам'ятки церковної архітектури й образотворчого мистецтва, близькі за формою, форматом і змістом до сакральних першовзорів. Їхні автори чітко ідентифікують себе з римо-католицьким віросповіданням і Римо-Католицькою Церквою. Ці композиції вуличного мистецтва репрезентують не лише світогляд вузького кола райтерів, але й ширшого загалу – частини мешканців міст, які є їх «аудиторією». Одним із прикладів цього є так звані папські графіті з портретом Папи Римського Івана Павла II, що з'явилися на вулицях польських міст за кілька днів після його смерті. Неочікувана для митців реакція пересічних містян, котрі приносили квіти й молилися біля них, стала свідченням творення вуличними художниками нового духовного простору, в якому профанне мистецтво набуло ознак сакрального.

Однак художня візуалізація релігійної ідентичності значної частини населення Польщі, що базується на його традиційних світоглядних цінностях, не є виключною і єдиною в публічному просторі країни. Зустрічаються в ньому й такі мурали, графіті, плакати на білбордах, що мають виразний секулярний,

антирелігійний або ж антиклерикальний зміст. Так, виступаючи опонентами консюмеризму – культу сучасного необмеженого споживання матеріальних благ і формування відповідної системи цінностей, за якої купівля товарів і послуг прирівнюється до особистого щастя, мистецька група «Twożywo» використовує релігійну образність і символіку як зрозумілі для широкої аудиторії посили. Зокрема, у їх творчості Божа Матір постає святою епохи капіталізму, а її зображення стилізується під дизайн платіжної картки. Однією з тем польського релігійного стріт-арту є секуляризм. У творах цієї проблематики вуличні художники виступають проти всеприсутності Римо-Католицької Церкви в польському соціумі, її домінування в політичному, культурно-освітньому та громадському житті. Одним із чільних представників антиклерикалізму в сучасному польському вуличному мистецтві є художник під псевдонімом Петер Фус. Його художні провакації оголюють ледве не табуовані в польському суспільстві проблеми, такі, для прикладу, як прояви антисемітизму і ксенофобії, а також кризового стану Церкви.

Отже, різноманітність, контраверсійність релігійної проблематики сучасного вуличного мистецтва Польщі засвідчує наявність однієї з провідних рис постмодерної культури, а саме плюралізму. Різноманітність художніх рефлексій його представників відображає розмаїття поглядів і світоглядних переконань польського суспільства. У такий спосіб польський стріт-арт репрезентує європейську ідентичність країни: твори його райтерів демонструють свою прихильність до дотримання і захисту фундаментальних європейських цінностей – поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шеменьова Ю.В. Мурали України у світовому стріт-арті: формотворення, пластичне моделювання, художньо-образні особливості: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ, 2021. 437 с.
2. Biskupski Ł. Prosto z ulicy. Sztuki wizualne w dobie mediów społecznościowych i kultury uczestnictwa – street art. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, 2017. 224 s.
3. Dymna E., Rutkiewicz M. Polski street art. Warszawa: Carta Blanka Sp. zo.o, Grupa Wydawnicza PWN, 2012. 376 s.
4. Dzieła graffiti i street artu / Tekst Marcin Rutkiewicz. Warszawa: De Agostini Polska, 2013. 48 s.
5. Dzika grafika. Pół wieku ulicznej dywersji wizualnej w Polsce 1967-2017. Warszawa: Muzeum Narodowe w Warszawie, 2017. 166 s.

6. Frąckiewicz S. Żeby było ładnie. Rozmowy o boomie i kryzysie street artu w Polsce. Poznań: Galeria Miejska Arsenal, 2015. 368 s.
7. Kaźmierczak M., Waras M. Wojna i pokój: konflikt społeczno-polityczny a sztuka ulicy = War and peace: socio-political konflikt and street art. Szczecin: Wydawnictwo Akademii Sztuki w Szczecinie, 2020. 264 s.
8. Niżyńska A. Street art jako alternatywna forma debaty publicznej w przestrzeni miejskiej. Warszawa: Wydawnictwo Trio, 2011. 135 s.
9. Sienkiewicz K. Twożywo. *Culture.Pl*. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/twozywo>
10. Sławek-Czochra M. Tożsamość religijna w sztuce ulicy. *Tożsamość religijna w nowoczesności*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015. S. 83-94.

REFERENCES:

1. Shemenova Y. V. (2021) Muraly Ukrainy u svitovomu strit-arti: formotvorennia, plastychne modeliuvannia, khudozhno-obrazni osoblyvosti [Murals of Ukraine in world street art: formation, plastic modeling, artistic and figurative features]. Scientific qualification work manuscript copyright. The dissertation for the degree of the doctor of philosophy on a specialty 023 – Fine arts, decorative art, restoration. Kyiv: National Academy of Management of Culture and Arts, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. [In Ukrainian].
2. Biskupski Ł. (2017) Prosto z ulicy. Sztuki wizualne w dobie mediów społecznościowych i kultury uczestnictwa – street art. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana. 224 s. [In Polish].
3. Dymna E., Rutkiewicz M. (2012) Polski street art. Warszawa: Carta Blanka Sp. zo.o, Grupa Wydawnicza PWN. 376 s. [In Polish].
4. Dzieła graffiti i street artu (2013) Warszawa: De Agostini Polska. 48 s. [In Polish].
5. Dzika grafika. Pół wieku ulicznej dywersji wizualnej w Polsce 1967-2017 (2017) Warszawa: Muzeum Narodowe w Warszawie, 2017. 166 s. [In Polish].
6. Frąckiewicz S. (2015) Żeby było ładnie. Rozmowy o boomie i kryzysie street artu w Polsce. Poznań: Galeria Miejska Arsenal. 368 s. [In Polish].
7. Kaźmierczak M., Waras M. (2020) Wojna i pokój: konflikt społeczno-polityczny a sztuka ulicy = War and peace: socio-political konflikt and street art. Szczecin: Wydawnictwo Akademii Sztuki w Szczecinie. 264 s. [In Polish].
8. Niżyńska A. (2011) Street art jako alternatywna forma debaty publicznej w przestrzeni miejskiej. Warszawa: Wydawnictwo Trio. 135 s. [In Polish].
9. Sienkiewicz K. (2022) Twożywo. *Culture.Pl*. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/twozywo> [In Polish].
10. Sławek-Czochra M. (2015) Tożsamość religijna w sztuce ulicy. *Tożsamość religijna w nowoczesności*. Lublin: Wydawnictwo KUL. S. 83-94. [In Polish].

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025